

15. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Радянська школа, 1978. – 263с.
16. Ушинский К.Д. О народности в общественном воспитании // Пед.соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1988. – Т. 1. – 416 с.
17. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.: Вища школа, 1983. – Т. 1. – 414 с.

УДК 371-055.2

Г.М. Маслій

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ЖІНОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку жіночих закладів освіти Східної Галичини XIX – початку XX ст. Основна увага зосереджена на проблемах становлення і розвитку перших жіночих навчальних інституцій краю та змісті їх навчально-виховної роботи.

The leading tendencies in the development of the educational establishments for women in Galychyna are analysed in the article. The main attention is paid to the process of establishing and the contents of the teaching-learning.

Актуальність проблеми. На початку XXI ст. особливо гостро постає проблема пошуку нових форм і методів навчання та виховання підростаючого покоління. Освіта перебуває в постійному розвитку, активно реагує на нові тенденції та вимоги часу, водночас послуговується позитивним освітнім досвідом минулого, зокрема жіночого шкільництва західного регіону України. Тому метою нашої статті ми обрали аналіз провідних тенденцій у розвитку жіночих навчальних закладів Східної Галичини кінця XIX – початку XX століть.

Ступінь дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у працях педагогів та істориків кінця XX – початку XXI ст. Д.Герцюка, І.Курляк, З.Нагачевської, Н.Сабат, Б.Савчука, В.Стинської, Б.Ступарика.

Документи і матеріали, виявлені у процесі аналізу обраного для вивчення питання, дають підставу стверджувати, що в Галичині XIX ст., як і в австрійській державі загалом, найважливішим осередком освіти дівчат була сім'я. Основним типом навчальних закладів для них залишилися школи при монастирях і церквах та приватні пансіонати (“пансіони”) у найбільших містах. Зміст навчання в них обмежувався студіюванням читання, письма, “рахунків”, “благородних” манер і окремих видів жіночих домашніх робіт [2: 125]. За даними досліджень польського педагога Б.Барановського, вже в 1797 р. у Львові діяли три жіночі школи: міська чотирикласна школа Сестер бенедиктинок вірменських, школа Сестер бенедиктинок латинських із трьома класами та двокласна школа для дівчат-сиріт, утримувана Сестрами милосердя. У них тоді навчалося 502 учениці [4: 91]. Малоімовірно, щоб у навчально-виховних закладах, заснованих католицькими чернечими згромадженнями, тоді навчалися представниці українського населення Львова.

Результати наукового пошуку підтверджують, що відлік офіційного становлення світського початкового жіночого шкільництва пов'язаний із реформою освіти в Австрійській імперії 1805 р. У її документах зазначалося, що у малих містах можна було відкривати тривіальні школи, окремі для дівчат і хлопців, а в “столичних” адміністративних центрах – чотирикласні початкові школи, окремі для хлопців і дівчат із освічених родин. Однак практично реалізація цього завдання на підавстрійських українських землях Галичини відбувалася повільно і стосувалася передусім німецько- та польськомовного шкільництва.

Суттєвий поступ жіночого початкового шкільництва в краї простежується після реформи освіти в Австро-Угорській імперії 1869 р. [3: 162-176]. Справжнім досягненням у сфері початкової освіти відповідно до цієї реформи було створення виділових (неповних середніх) шкіл окремих для хлопців і дівчат. Їх основною метою було забезпечення

загальноосвітньої підготовки дівчат залежно від властивих цій статі задатків і відповідного становища в сім'ї, а також надати їм необхідні практичні знання [5: 35].

Перші школи цього типу з'явилися у Львові, Станіславі, Перемишлі, що були провідними адміністративними центрами краю. Зупинимось більш детально на аналізі роботи першої такої школи у Станіславі. Її витоки сягають 1787 р. – тоді вона була німецькомовною й однокласною. У 1877 р. школа була реформована у виділову, з польською мовою навчання, та удостоєна імені королеви Ядвиги. Першим її директором стала Марія Клосс. Крім неї, до основного педагогічного “грона” увійшли три старших вчительки виділових класів і дві молодших, які працювали в нижчих класах. З початком 1878 р. школа перейшла в нове приміщення, збудоване на вул. Заболотівській. Тут було 6 класів, 13 відділів, працювали 17 учителів. Через 10 років – у 1888/1889 н.р. – школа мала повних вісім класів, 18 відділів, 19 світських учителів і трьох учителів релігії відповідно до представлених у ній учениць польської, української та єврейської національностей – всього 1407 осіб, тобто майже половина від усіх дівчат міста, охоплених навчанням. Поступово школа перетворилась у найбільший неповносередній жіночий заклад Станіслава [6: 19-20].

Із 1895 р. школа працювала як окрема виділова, тобто з її складу були вилучені нижчі чотири класи, що працювали як публічна народна школа. До навчального плану школи були включені такі предмети, як французька мова, світова література, історія мистецтва, гігієна. На межі XIX – XX ст. у виділових класах цього навчального закладу студіювала 1021 учениця: 496 римо-, 111 греко-католицького та 414 “мойсеєвого” віровизнання. Таке співвідношення представниць різних національностей залишалось приблизно однаковим до початку першої світової війни [6: 28].

Першим українським навчальним закладом цього типу стала виділова дівоча школа імені Т.Шевченка, заснована віділом Руського Педагогічного Товариства у Львові. Того року до школи записалося 32 учениці. Педагогами працювали вже знані в Східній Галичині учителі: М.Ардан, О.Барвінська, О.Кулачковська, М.Лісецька, Д.Лопатинський, І.Огоновський, Т.Огоновський, О.Роздольський, Й.Танчаківська [7: 50]. Відкриття першої в регіоні виділової школи з українською мовою навчання викликало великий інтерес серед автохтонного населення краю. Про це свідчить значний зріст фреквенції учениць. Так, у 1909/1910 н.р. школу відвідували 335 дівчат, у 1911/1912 н.р. їх було вже 408 [7: 50]. Рескриптом австро-угорського міністерства освіти і віросповідань від 4 травня 1903 р. школа отримала право прилюдності [8: 24].

Уже в перші роки функціонування при школі діяли також курси української мови і літератури. У 1900 р. культивість слухачок курсів становила 100 осіб – учениць шкіл м.Львова. У зв'язку з великим напливом бажаючих навчатись, їх було поділено на 2 відділи, через рік – на 3. При закладі діяли також курси для неграмотних, які нараховували сотні дівчат. Всі курси проводилися вчителями школи безкоштовно [7: 51].

Матеріали досліджень сучасних учених, передусім З.Нагачевської, та дані наукового пошуку підтверджують, що до кінця XIX ст. Австро-Угорська імперія не допускала дівчат до середньої освіти. Надавши такий дозвіл у 1896 р., держава не потурбувалася про його матеріальну підтримку. Тому перші середні школи, призначені для дівчат, були відкриті завдяки окремим меценатам і громадським діячам. Зокрема першу в Австрійській імперії жіночу гімназію того ж року заснувало товариство чеських жінок у Празі. Початкові спроби заснування в регіоні жіночих гімназій пов'язані з приватною ініціативою польського жіноцтва. Так, у 1902/1903 н.р. у Львові було відкрито першу приватну польську жіночу гімназію імені Ю.Словацького. До першого класу закладу на основі вступного іспиту було зараховано 30 учениць. З кожним роком кількість класів зростала, і в 1909/1910 н.р. школа отримала повних вісім класів, у яких навчалися 283 учениці [9: 7-16].

Зміст навчання обов'язкових предметів у школі базувався на планах державних чоловічих гімназій. Крім обов'язкових, тут вивчалися й необов'язкові (“надобов'язкові”), зокрема, французька, англійська, українська мови, есперанто, рисунки, стенографія, каліграфія, ручні роботи, співи, гімнастика. Слід зазначити, що в гімназії навчалися і

представниці греко-католицького обряду, тобто українки (однією з перших була наша краянка Марія Заячківська). Через те в закладі обов'язковим стало вивчення греко-католицької релігії.

У гімназії ім. Ю.Словацького працювали “наукові” гуртки: літературний, польської мови, історичний, германістичний, філософський. Перший випуск гімназисток (37 осіб) відбувся у 1909/1910 н.р. В цьому ж 1910 р. заклад отримав повне право державних навчальних закладів [9: 19-24].

Першість у заснуванні в Галичині української середньої школи для дівчат належить греко-католицькому згромадженню Сестер василіянок. У 1906 р. його зусиллями у Львові була відкрита гімназія для 35 дівчат. Уже в 1914 р. вона мала вісім класів. Це була школа класичного типу, проте вона включала і класи гуманістичного типу. Серед перших учителів гімназії були відомі громадські діячі краю педагоги: Спиридон Кархут – директор гімназії, учитель латинської і грецької мов, Олена Бережницька – вчителька природничих дисциплін, Юліан Левицький – директор у 1910/1911 – 1911/1912 рр., водночас – учитель історії та географії, Остап Макарушка – навчав української мови, Віра Слободян – каліграфії та співу [10: 32].

При гімназії діяла низка наукових гуртків: а) математичний, історичний, філологічний, природничий, завданням яких було поглиблення у бажаючих учениць знань, які вони отримували в класі; б) освітній гурток ім. Лесі Українки, до якого входили учениці старших класів (V – VIII): вони опрацьовували “реферати” з української літератури та культури; в) спортивний, метою якого було сприяння фізичному розвитку молоді та виробленню фізичної спритності дівчат; г) кооперативна крамниця, яка мала дати ученицям змогу закуповувати необхідне шкільне приладдя на місці; д) гурток прихильників пташок і рослин (для наймолодших учениць).

Гімназія мала обладнані навчальні кабінети (фізичний, природничий, географічний), а також хімічну лабораторію, етнографічний музей, заснований за ініціативою ігумені Северини Парилле. В ньому були зібрані речі народного побуту, предмети щоденного вжитку й жіночого господарства [10: 33].

Незважаючи на те, що жіночі гімназії набули широкої популярності серед громадян австро-угорської держави, деякі тогочасні освітні діячі вважали, що для інтелектуального та морального розвитку жінки є абсолютно зайвим опанування класичної греко-римської культури мовою античних джерел, що було основою навчання у тогочасних гімназіях. Так виникла ідея заснування шкіл гуманітарного напрямку альтернативних класичним гімназіям, – дівочих ліцеїв. Це були неповні середні школи із шестирічним терміном навчання.

Законодавчою основою діяльності жіночих ліцеїв стало розпорядження міністра віросповідань і освіти Австрії від 11 грудня 1900 р.

Перший на західноукраїнських землях жіночий ліцей відкрила в 1901 р. у Львові В.Недзялковська. До I-ої світової війни в Східній Галичині діяли 13 приватних жіночих ліцеїв: 11 польських, 1 німецький і 1 з українською мовою викладання [11: 68].

Зокрема, історія заснування українського дівочого ліцею в Перемишлі бере свій початок ще з тих часів, коли прогресивна українська громадськість міста вирішила відкрити бурсу для жіночої молоді, щоб бідніші дівчата мали змогу навчатися в публічних школах. Обставини заснування цього закладу ґрунтовно розкриті в дослідженнях М.Богачевської-Хом'як, З.Нагачевської та ін. вчених, тому ми зупинимося лише на діяльності відкритого на його базі ліцею.

У 1895 р. товариство “Руський Інститут для дівчат” у Перемишлі під керівництвом К.Чеховича отримало дозвіл на відкриття вищої школи для дівчат [11: 3]. Рішенням Ради шкільної крайової від 27 липня 1903 р. школа була реформована в ліцей, який очолив професор місцевої чоловічої гімназії Северин Зарицький. Одна з перших учительок-українок у Перемишлі Марія Прима стала помічником директора. Першими ученицями ліцею були 73 особи, переважно доньки священників і міської інтелігенції.

У ліцеї “Руського Інституту для дівчат” у Перемишлі використовувалися тіж підручники, що й в українських гімназіях Галичини. Він мав непогану як для свого часу матеріальну базу: учительську та учнівську бібліотеки з 4-ма відділами – українським, польським, німецьким та французьким; музичну бібліотеку, а також навчальні кабінети (географічний, історичний, “природописний”, фізико-хімічний, малювання) [11: 26]. Зазначимо, що вже перші “літописці” дівочого ліцею в Перемишлі відзначали його важливість для тогочасної української жіночої освіти, наголошували на ролі цього навчально-виховного закладу, як “правдішної гордині” української національної культури [13: 2].

Висновок. Таким чином, серед основних тенденцій розвитку жіночого шкільництва Галичини ХІХ ст. можна виокремити поступове утвердження світського характеру навчання і виховання дівчат; зростання участі держави і громадськості у розвитку жіночої освіти дівчат; поступове утвердження окремих дівочих вищого типу навчальних закладів із мовою навчання основних етносів краю; виникнення на межі ХІХ – ХХ ст. українських виділових жіночих шкіл, ліцеїв і гімназій, утримуваних українською громадськістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Sprawozdanie c.k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1887/8 i 1888/9. – We Lwowie: Nakładem c.k. Rady szkolnej krajowej, 1889. – S.1 – XXV, 79 s.
2. Школы дъвоичі // Учитель. – 1869. – Ч.32. – С.125 – 126.
3. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.) / Зіновія Нагачевська. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2007. – 764 с.
4. Baranowski M. Historia i statystyka szkół ludowych Krol. Stoł. miasta Lwowa / M.Baranowski. – Lwow: Nakładem gminy, 1895. – 404 s.
5. Baranowski B. Szkolnictwo ludowe w Galicyi, w swym rozwoju liczebnym od roku 1868 do roku 1909 / B.Baranowski. – Lwow: Wydawnictwo “Rodziny i szkoły”, 1911/ – 47 s.
6. Halarewiczówna S. Szkoły żeńskie w Stanisławowie. 1787 – 1919 // Державний архів Львівської обл., ф. 26, оп. 11, од.зб. 380. – 137 арк.
7. Ясінчук Л. 50 літ Рідної школи. 1881 – 1931 / Лев Ясінчук. – Львів: Накладом товариства “Рідна Школа”, б.р. – 270 с.
8. Звіт з діяльності Руського Товариства Педагогічного за рік 1906. – Львів: Накладом товариства, 1907. – 27 с.
9. Gebert B. Pierwsze ośmiolecie pryw. Gimnazjum żeńskiego im. S. Stonackiego we Lwowie 1902 – 1910 / B. Gebert. – Lwow: Nakładem autora, 1910. – 24 s.
10. Роман Є. Тематична підбірка на тему: “Діяльність ордену Сестер Василіянок” / Є.Роман. – Івано-Франківськ. – 1997. – 56 с.
11. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (ХІХ – перша половина ХХ століття). Історико-педагогічний аспект / Ірина Курляк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 238 с.
12. Звіт дирекції рус. дівочого ліцею в Перемишлі за рік шкільн. 1903/1904. – Перемишль: Накладом “Руського Інституту для дівчат”, 1904. – 40 с.
13. VIII. звіт дирекції ліцея Руського інституту для дівчат в Перемишлі з правами державних шкіл за рік шкільний 1910/1911 // Руслан. – 1911. – Річник XV. – Ч.176. – С.2.

УДК 378.035

М.П. Пантюк

ДІЯЛЬНІСТЬ КУРСІВ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються завдання та діяльність курсів перекваліфікації працівників соціального виховання як одного з компонентів підготовки вчителя до виховної роботи.